

Column

Jonas Staal

Verbeeldingsmacht

Een kunstwerk is, in veel opzichten, een uitdrukking van macht. Kunst heeft de kerk, de monarchie en de staat gediend, en de kunstgeschiedenis laat weinig te raden over de leidende rol van deze instituties. In de kapitalistische democratie is die invloed vaak minder zichtbaar, maar niet minder aanwezig.

Kunstenaar Hito Steyerl stelde ooit: 'Als hedendaagse kunst het antwoord is, dan is de vraag: hoe kan kapitalisme mooier worden gemaakt?' Wat zoveel wil zeggen als: hedendaagse kunst opereert als de propaganda van het kapitalistische systeem. En die aanname is moeilijk te weerleggen. Op de dominante kunstmarkt, die in 2021 een geschatte waarde had van 65,1 miljard dollar, zijn kunstenaars bedrijven, en kunstwerken de aandelen, waar – met dank aan lucratieve belastingvoordelen – private investeringen ook nog vaak indirect publiek gesubsidieerd worden.

Deze materiële werkelijkheid van de dominante kunstwereld staat in schril contrast met het dominante discours in de kunsten. Op theoretisch en discursief vlak staan emancipatorische vraagstukken als democratisering, dekolonisatie, lgbtqi+-rechten en klimaat-rechtvaardigheid juist centraal. Deze kritische kunstproductie is dan wel zichtbaar als ideeënwereld, maar opereert in de marges van het dominante economische culturele systeem. Zij wordt ternauwernood mogelijk gemaakt met de gelden die resteren van de ruïnes van de sociaaldemocratie, in schaarste verdeeld door geëngageerde kunstinstellingen en universiteiten.

Dit toont een relevant contrast tussen verschillende machtsvormen in de kunsten: de macht van het kapitaal waarin het kunstwerk opereert als product, en de macht van de

kritische ideeënwereld waarin het kunstwerk opereert als emancipatorische verbeeldingsvorm. Er bestaat zeker een dominante kunstwereld – die van het grootkapitaal – maar zij is niet de enige kunstwereld: we zouden beter kunnen spreken van kunstwerelden, in meervoud.

Emancipatorische verbeeldingen

De kunstwereld waaraan ik mij heb verbonden is er een die nadrukkelijk relaties zoekt tussen de verbeeldingskracht van kunst, en de organisatorische kracht van emancipatorische politiek; dit in de overtuiging dat de verbeeldingskracht van kunst essentieel is in het teweegbrengen van politieke transformatie. Om de wereld te veranderen, moeten we deze eerst kunnen verbeelden. Doch, eenmaal verbeeld, is de politieke competentie van organisatie nodig om deze verbeelding werkelijk te maken.

Het risico te opereren in de kunstwereld als ideeënwereld, is dat wij wel in staat zijn een andere wereld te verbeelden en visualiseren, maar deze nooit mogelijk kunnen maken, omdat de organisatorische macht elders gelegen is. Als kunstenaars die geloven in emancipatorische politiek, is het dan ook essentieel dat wij actief bijdragen aan het bouwen van alternatieve machtsvorming. Want een emancipatorische cultuur waarin iedereen gelijk toegang heeft tot het maken, delen en ervaren van kunst, vereist een emancipatorische politiek.

Die emancipatorische macht lijkt vandaag de dag vaak ver te zoeken. We worden geconfronteerd met klimaatcatastrofe, groeiende globale precariteit, en oprukkend autoritarisme. Er is geen duidelijk emancipatorisch machtsblok dat op geopolitiek vlak structurele invloed uitoefent, en dat betekent dat wij op veel fronten tegelijk

New World Embassy: Rojava, Democratische Zelf-Administratie van Rojava en Studio Jonas Staal, 2016. Fotografie: Istvan Virag, Architectuurbiënnale Oslo

moeten opereren: kunst heeft een rol in het sterken van progressieve politieke partijen in het parlement, maar ook van sociale bewegingen op straat.

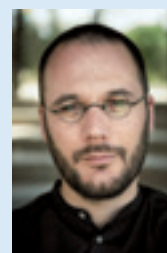
Alle kunst is propaganda

In mijn eigen werk organiseerde ik in 2011 met voormalig wethouder Cultuur van Amsterdam Carolien Gehrels en kunstenaar Hans van Houwelingen onder de titel *Allegories of Good and Bad Government* intensieve dag-en-nacht-bijeenkomsten tussen kunstenaars en politici in W139. Drie jaar later brachten we onder de titel *Beyond Allegories* kunstenaars en politici in de gemeenteraad van Amsterdam samen om zij aan zij alternatieve voorstellen voor de organisatie van onze gemeenschap te doen. Met de internationale vakbond UNI Global Union en het Progressive International-netwerk gaf ik in 2020 de artistieke interventies vorm van de *Make Amazon Pay*-campagne, in de strijd voor betere arbeidsomstandigheden voor Amazon-werkers en om het bedrijf te dwingen zijn belastingaandeel te betalen. En vanaf 2012 creëer ik alter-

natieve parlementen in theaters en kunstinstellingen met en voor staatloze volkeren en op de zwarte lijst geplaatste organisaties onder de titel *New World Summit*, ter versterking van de strijd voor politieke en culturele zelfbeschikking. Met andere woorden, van het parlement tot de vakbond tot buitenparlementaire politiek heeft kunst een essentiële rol om emancipatorische macht te verbeelden.

De onmiddellijke vraag die veelal volgt op deze benadering is: 'Wordt kunst dan niet simpelweg een instrument van de politiek? Wordt kunst dan geen propaganda?' Maar dat roept de vraag op: 'Is kunst niet al propaganda?' Zowel de socialistische Upton Sinclair als W.E.B. Du Bois, een leidende stem in de zwarte emancipatiebeweging, stelden in de vorige eeuw reeds: *all art is propaganda*. Omdat kunst altijd deel is geweest van de uitdrukking van dominante machtsvormen, of dat nu kerk, koning, staat of kapitaal betrof. Macht is overal, maar niet alle macht is hetzelfde, en als kunstenaars hebben wij de relatieve vrijheid om ons de vraag te stellen: 'Aan welke propagandering van welke machtsvorm nemen wij deel?'

Het verbeelden en uitdragen van emancipatorische macht is ook een propagandering, maar zij heeft niets te maken met de dominante associatie met propaganda als een vorm van massamanipulatie en indoctrinatie. Hier gaat het om een collectieve propagandering van een wereld waarin democratisering, herverdeling, koloniale reparatie en klimaatrechtvaardigheid de centrale pijlers vormen. Die wereld verdient het middels de verbeeldingsmacht van kunst gepropageerd te worden. •

Jonas Staal

is beeldend kunstenaar en propaganda-onderzoeker. Zijn laatste boek is *Propaganda art in the 21st century* (The MIT Press, 2019). Fotografie: Ruben Hamelink